Анотація

Визначено особливості модернізації суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. Обґрунтовано поєднання процесу модернізації із специфікою господарювання в аграрному секторі. Проаналізовано дослідження модернізації аграрного сектора та промислових підприємств.

Ключові слова: *модернізація, аграрний сектор, адаптація, раціоналізація, сільськогосподарські угіддя.*

Аннотация

Определены особенности модернизации субъектов аграрного сектора экономики. Обосновано сочетание процесса модернизации со спецификой хозяйствования в аграрном секторе. Проанализированы исследования модернизации аграрного сектора и промышленных предприятий.

Ключевые слова: *модернизация, аграрный сектор, адаптация, рационализация, сельскохозяйственные угодья.*

Annotation

The features of modernization entities agricultural sector. Grounded combination modernization process with specific entities in the agricultural sector. Study analyzed the modernization of the agricultural sector and industry.

Key words: *modernization, farmers, adaptation, rationalization, farmland.*

УДК 911.375:330.11

Карлова О.А.,
д.е.н., доц.,
проф. кафедри менеджменту і маркетингу
в міському господарстві,
Харківська національна академія міського господарства

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ТА КОНСТРУКТИВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ МІСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Реалізація структурної перебудови міських комплексів в умовах соціально орієнтованої економіки пов'язана з визнанням необхідності пропорційного розвитку їх підсистем. Для обґрунтування необхідних зрушень у структурі економіки міста в перспективному періоді вимагається всебічна оцінка пропорцій економічного розвитку, яка полягає у виявленні головних рушійних сил їх зміни, взаємозв'язків з показниками ефективності і динаміки показників міських комплексів в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міський комплекс, як показали виконані дослідження в попередніх роботах [3; 4; 5], будучи складовою частиною господарства регіону, виділяється в ньому, набуваючи ознаки специфічної цілісності, представляючи систему з притаманними їй закономірностями розвитку і функціонування. У сучасній науковій літературі відсутнє однозначне поняття складових структури міського комплексу. В економічній науці недостатньо широко висвітлені питання розвитку системи життєзабезпечення міста. Завданням першого етапу пропонованої методики її оцінки та оптимізації є збір і аналіз інформації для складання характеристики міського комплексу як територіальної та соціально-економічної системи.

Теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження стали роботи вітчизняних вчених в області управління міськими комплексами [1; 2; 6-9]. Фахівці, що займаються проблемами розвитку міських комплексів виражають досить одностайну думку про важливість вдосконалення структури економіки міст, оцінки її ефективності та динаміки розвитку. Інтерес до даної проблематики висвітлено в працях В. Бабаєва, О. Попова, І. Запатріної, О. Димченко, В. Дорофієнка, І. Осипенка, О. Долгальової, Ю. Леги, Т. Качали, Н. Чечетової та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних складових міського комплексу і взаємозв'язків між ними. Міський комплекс представляє собою складну відкриту соціально-економічну територіальну систему, яка відрізняється особливою природою і гомеостатичними характеристиками. Міському комплексу, як особливому виду складних динамічних систем, притаманні певні ознаки, які потрібно чітко визначити.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міський комплекс - це ланка територіального поділу праці, яке здійснюється через постійно існуючий ринок, концентрацію і диверсифікацію виробництва; зосередження людей, пов'язаних між собою сферою виробництва, споживання, територіальним сусідством, побутовими і сімейними факторами; матеріальні фонди; територія, що має певний статус і характеризується специфічним середовищем. На думку автора, в ознаках міського комплексу є наявність великої кількості елементів, що виконують різні функції [4, с. 45-47]. До характерних ознак росту міських комплексів віднесемо:

—посилення соціально-економічної неоднорідності території в результаті зосередження господарської діяльності та зростанні соціальної активності в міських поселеннях, для яких характерний висока насиченість соціальної та інженерної інфраструктури;

—благоустрій території;

—зміни структури самих міських поселень, які складають міський комплекс. Ці зміни структури проявляються в посиленні в межах міст функціональної і соціальної стратифікації території;

—переростання міських комплексів в системи міського розселення;

—поглинанні міськими комплексами земельних площ;

—погіршення екологічного стану в межах міських ареалів і поблизу них.

В кінці XX і початку XXI століття в зв'язку з радикальною трансформацією суспільства сталися кардинальні зміни у розвитку міських комплексів. Міські комплекси, за визначенням Бабаєва В. М. [1, с. 94-96] перетворилися на центри суспільно-політичної та соціальної напруженості, де при тій же концентрації населення різко скоротилися бюджетні джерела фінансування соціальної сфери. Диференціюється соціальна структура міських комплексів, втрачає престиж традиційна міська інтелігенція, підвищується роль суб'єктів фінансово-торгового сектора. Принципово оновлюються форми та методи міського управління. Ці обставини вимагають нових підходів до управління функціонально-просторових перетворень міських комплексів в перехідній економіці. Система управління функціонально-просторовим розвитком міських комплексів, на думку автора, є організовуваною сукупністю правових та економічних дій спрямованих на умови, пріоритети і обмеження окремих міських підсистем з метою усунення суперечностей і забезпечення на цій основі комплексного, збалансованого розвитку міського комплексу [5, с. 168].

Аналіз суті розвитку міст та міського комплексу виявив необхідність визначення методологічних особливостей і принципів соціально-економічного розвитку міських комплексів, визначення соціальної перспективи економічних реформ, як необхідних умов стабілізації економіки, понять і принципової моделі управління соціально-економічними системами міського комплексу. Оцінка існуючої ситуації в Україні, проведеної О. Димченко, свідчить про те, що, все таки ще зберігається негативна тенденція продовження і поглиблення кризових явищ [2, с. 33-37]. У той же час за останні роки в Україні сформовані ключові складові ринкового господарства та міської інфраструктури, зроблені вагомі кроки для зміцнення ринкових передумов і європейських стандартів в економічній сфері міських комплексів України [8, с. 85-87]. Одночасно з цим здійснилися структурні зміни в бік сировинних і паливних галузей за рахунок скорочення наукомістких складових. Однак, на думку Т. Качали, з якою повністю згоден автор, в Україні поки що збереглася деформована соціальна сфера [6, с. 287].

Для оцінки і оптимізації системи життєзабезпечення міста доцільним є:

—опис чинників, що формують специфіку міста, як системи;

—визначення економіки міста;

—визначення економічних взаємовідносин міста із зовнішнім середовищем;

—виділення основних підсистем системи життєзабезпечення міста.

Зовнішнє середовище визначається зовнішньоекономічною діяльністю, демографічними та інфляційними процесами. Оцінимо соціально-економічний стан та структуру системи життєзабезпечення міста за трьома основними напрямками: екологічному; демографічному; структурно-галузевому.

Основні характеристики оптимальності функціонування міський еколого-економічної системи включають:

—ступінь забезпеченості міського комплексу природними ресурсами;

—повноту і комплексність використання природних ресурсів;

—співвідношення обсягів викидів і здатності навколишнього природного середовища самоочищатися;

—співвідношення витрат на охорону природи та екологічної ефективності;

—ступінь відповідності природоохоронної інфраструктури обсягами споживання компонентів навколишнього середовища;

─ступінь екологізації системи життєзабезпечення міста.

Оцінка екологічної ситуації виходить з аналізу відповідності системи розселення, що склалася, вимогам і обмеженням, які визначаються природними особливостями системи життєзабезпечення міста; із аналізу відповідності допустимої здатності території фактичній навантаженості; із аналізу збитків, нанесених природі і людині забрудненням.

Інформацію за демографічним напрямком дослідження системи життєзабезпечення міста можна згрупувати за такими модулями:

─демоекономічна структура;

─статевовікова характеристика;

─стан здоров'я;

─освітньо-професійна структура;

─конкурентна здатність робочої сили;

─професійно-кваліфікаційний рівень;

─мобільність трудового потенціалу (сезонна, маятникова міграція, еміграція);

─рівень споживання;

─мотивація праці (рівень доходів);

─зайнятість;

─ринок праці;

─соціальний захист населення.

Для оцінки стану системи життєзабезпечення міста використовуємо наступні прийоми: інтегральну оцінку соціально-економічного стану системи життєзабезпечення міста; структурно-порівняльний аналіз; оцінку розвитку підприємницької діяльності в місті; інтегральну оцінку соціальної структури системи життєзабезпечення міста; визначення галузевої структури системи життєзабезпечення міста; аналіз мультиплікатора (модель економічної бази); метод припущень, метод коефіцієнта розміщення, метод мінімальних вимог [3, с. 69-76]. Особливу значимість у системі життєзабезпечення міста має задоволення потреб та інтересів населення, оскільки саме вони виступають рушійною силою дій та вчинків людини, формуючи систему економічних відносин. Ступінь забезпеченості різних груп населення в місті, за визначенням О. Лук'янченко, окреслюється такими критеріями, як рівень задоволення матеріальним становищем, роботою і професією, житловими умовами і можливостями рекреації, послугами охорони здоров'я, становищем у сім'ї [7, с. 56]. З урахуванням цих критеріїв на базі середньогеометричного зважування значень первинних показників (середньомісячної заробітної плати, грошових доходів і витрат, споживання та зайнятості), розрахованих на душу населення, проводиться інтегральна оцінка соціально-економічного стану системи життєзабезпечення міста [9, с. 312].

Слід зазначити, що в системі критеріїв розвитку міських комплексів в соціально орієнтованої економіки визначальними є наступні рівні: зайнятості населення; підприємницької діяльності; відтворення трудового потенціалу; соціальної інфраструктури; екологічної безпеки. Проблема забезпечення зайнятості населення є ключовою в системі життєзабезпечення міста. Тому для виявлення тенденцій зміни чисельності та складу населення рекомендується проводити структурно-порівняльний аналіз та відповідну інтегральну статистичну оцінку. Саме ці прийоми дають можливість виявити природу негативних моментів, пов'язаних із загостренням демографічної ситуації в містах України. За допомогою картографічного методу визначається рівень безробіття, встановлюється наявність диспропорції попиту та пропозиції робочої сили, проблеми працевлаштування звільнених працівників та зміни в динаміці чисельності незайнятого населення.

Ключовою позицією у вирішенні проблем системи життєзабезпечення міста є підприємництво, яке дає можливість забезпечення і досягнення необхідного інвестиційного потенціалу. Саме використання інтегральних показників (індексу організації підприємництва, індексу інвестиційної діяльності та індексу результативності виробництва) дозволяє дати об'єктивну оцінку розвитку підприємницької діяльності в кожному місті України. Перший з них розраховується на основі таких первинних показників, як кількість суб'єктів господарювання та кількість суб'єктів, що змінили форму власності. Другий - обсягу інвестицій в основний капітал, приросту прямих іноземних інвестицій, величини банківських кредитів, введення в дію основних фондів. Третій - індексу приросту обсягу промислової продукції, індексу приросту сільськогосподарської продукції, обсягу експорту продукції, зайнятості населення та середньомісячної заробітної плати.

Важливу роль у підвищенні рівня життя населення відіграє соціальна інфраструктура системи життєзабезпечення міста, і саме від її розвитку залежать умови проживання людей. Інтегральна оцінка цих умов проводиться на основі інтегрального індексу комфортності проживання населення. Він розраховується кумулятивним методом на основі групових індексів розвитку окремих галузей

житлово-комунальної сфери, а саме: забезпеченості житлом, благоустрою житлового фонду, споживання комунальних послуг, благоустрою населеного пункту. Слід зазначити, що міста України відрізняються значною диференціацією за всіма зазначеними позиціями, кожен з них має свої специфічні проблеми, отже, потрібен особливий підхід до вдосконалення умов життя населення.

В даний час все більш виразно формується концепція необхідності розробки методики соціально-економічного розвитку міського комплексу, що є основою складання науково-обґрунтованих програм розвитку міських комплексів. Зараз існують окремі методи і методики, розроблені як українськими, так і зарубіжними вченими з проблем функціонування і розвитку міських комплексів, однак цим методикам бракує комплексності та об'єднання окремих методів для досягнення найкращих практичних результатів.

При пошуках оптимальних організаційних структур управління міським комплексом необхідно виходити з наукових принципів побудови структур управління великими системами, забезпечення раціонального підпорядкування та наочної координації. При цьому враховуються вимоги існуючого законодавства щодо функціонування оргструктур, а також беруться до уваги реальні обставини і специфічні вимоги та можливості кожного конкретного об'єкта.

Висновки з проведеного дослідження. У містах України першочергового вирішення потребують зміна існуючого порядку фінансування, кредитування, оподаткування і ціноутворення системи життєзабезпечення; забезпечення збалансованого розвитку міста в ході реалізації програм реформування житлово-комунального господарства; технічне переоснащення підприємств і організацій системи життєзабезпечення міста.

На основі аналізу методологічних принципів розвитку міських комплексів можна встановити конструктивні особливості системи міського комплексу:

—цілісність, сприйняття цілого як сукупності його частин;

—відношення з зовнішнім середовищем і ієрархічність організації;

—цілісність функціональних елементів;

—цілеспрямованість - розвиток, еволюція, адаптація.

Тому важливими передумовами рівноважного функціонування міського комплексу, на думку автора, є узгодженість розвитку найбільш важливих елементів; рівнозначність всіх функціональних елементів оскільки в системі міського комплексу не може бути «вищих» і «нижчих» функцій, а також домінування місць активізації діяльності населення і зв'язків, що виникають між ними.

Бібліографічний список

1. Бабаєв В. М. Місто як соціально-управлінська система / В. М. Бабаєв // Управління сучасним містом : [науково-практичний журнал]. – 2004. – № 1-3 (13). – С. 154-158.

2. Димченко О. В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : [монографія] / О. В. Димченко ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 356 с.

3. Карлова О. А. Методология и практическая реализация управления системой жизнеобеспечения города / О. А. Карлова // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – Харків : НТУ «ХПІ». - 2010. - № 5. - С. 69-76.

4. Карлова О. А. Соціально-економічні складові функціонування міського комплексу (теорія і практика) : [монографія] / О. А. Карлова. – Харків : Видавництво «Точка», 2011. - 451 с.

5. Карлова О. А. Теорія і практика розвитку інфраструктури міста : [монографія] / О. А. Карлова. – Харків : Видавництво «ФОРТ», 2010. - 280 с.

6. Качала Т. М. Інституціоналізація економіки України: проблеми та перспективи : [монографія] : у II книгах / Т. М. Качала. – Черкаси : ЧДТУ, 2011. - Книга I. - 475 с.

7. Лукьянченко А. А. Градообразующая коммунальная сфера: теория и практика обеспечения устойчивого развития : [монография] / А. А. Лукьянченко ; НАН Украины Институт єкономики-правовых исследований. – Донецк : ООО «Юго-Восток ЛТД», 2007. - 209 с.

8. Наукові засади реформування і розвитку житлово-комунального господарства : [монографія] / [Поважний О. С., Попов О. П., Запатріна І. В. та ін.]. – [2-ге вид., доп. та перероб.]. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – 434 с.

9. Територіально-функціональна організація соціального комплексу регіону (на прикладі житлово-комунального господарства) : [монографія] / [Качала Т. М., Лега Ю. Г., Лега Н. Ю. та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. Т. М. Качали ; Міністерство освіти і науки України, Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – 335 с.

Анотація

Розглянуто основні характеристики міському комплексу, як особливого виду складних динамічних систем. Визначено характерні ознаки міського комплексу. Подано авторське бачення

системи управління функціонально-просторовим розвитком міських комплексів. Охарактеризовані складові оцінки і оптимізації системи життєзабезпечення міста та передумови рівноважного функціонування міського комплексу.

Ключові слова: *місто, міський комплекс, соціально-економічна система, стратегії розвитку.*

Аннотация

Рассмотрены основные характеристики городского комплекса, как особого вида сложных динамических систем. Определены характерные признаки городского комплекса. Представлено авторское видение системы управления функционально-пространственным развитием городских комплексов. Охарактеризованы составляющие оценки и оптимизации системы жизнеобеспечения города и предпосылки равновесного функционирования городского комплекса.

Ключевые слова*: город, городской комплекс, социально-экономическая система, стратегии развития.*

Annotation

The main characteristics of the urban complex, as a special type of complex dynamic systems. The characteristic features of the urban complex. Presented the author's vision of the management of functional and spatial development of urban complexes. Characterize components and optimize the life support system of the city and the equilibrium conditions of functioning urban complex.

Key words: *city, urban complex, socio-economic system, development strategy.*

УДК 338.242.4

Шкварчук Л.О.,
д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів,
Національний університет «Львівська політехніка»

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. В умовах змін політичного і соціального середовища актуалізується проблема становлення адекватної системи державного регулювання, здатної ефективно реагувати на виклики зовнішнього середовища, стає очевидною необхідністю розробка збалансованої системи показників і критеріїв оцінювання ефективності діяльності органів державної влади в цілому та державного регулювання ринкових процесів зокрема.

Оскільки доцільність регулювання економічних процесів як способу втручання держави в ринковий механізм базується саме на показниках ефективності реалізації такого регулювання, то об'єктивно обґрунтованою є потреба розробки методології оцінювання ефективності. Результатом такого оцінювання повинно стати визначення параметрів формування ефективних механізмів державного регулювання економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективності державного регулювання економічних процесів, ролі та місця держави у ринкові економіці присвятили свої праці багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Е. Аткінсон, М. П. Браун, Дж. М. Вернон, В. К. Віскузі, Дж. Е. Гарингтон, Дж. В. Гельмут, С. Зеленський, І. Кірцнер, Ф. Кюндлонд, І. Михасюк, Р. Мюррей, Т. Никифоров, І. Палаткі, Е. Прескотт, Е. Тейт, С. Чистов та ін. Проте невирішеним повною мірою залишається завдання формування ефективних підходів оцінювання ефективності державного регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є формування теоретичної концепції оцінювання ефективності державного регулювання економічних процесів на основі теорії ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу оцінювання ефективності регулювання доцільно покладати метод зіставлення вигод і витрат окремих суб'єктів ринку від здійснення конкретного заходу регулювання. Адже вжиття заходів регулювання ринку – це завжди компроміс між втратами одних суб'єктів та вигодами інших. Г. Беккер, зокрема, стверджує, що «зважування економічних вигод і витрат відіграє надзвичайно важливу роль під час прийняття рішень і проведення заходів соціального характеру» [1]. Найбільш методологічно обґрунтованим називають підхід до оцінювання регулювання на основі аналізу вигід і витрат сучасні зарубіжні науковці та практики. На це, зокрема, вказують В. К. Віскузі, Дж. М. Вернон та Дж. Е. Гарингтон [2]. Аналогічну методику використовує Секретаріат Ради Скарбниці Канади для оцінювання доцільності державних проектів та регуляторних актів.